

Bafra Ovası'nın Beşeri ve İktisadi Coğrafyası

Prof. Dr. Cevdet Yılmaz
cyilmaz@omu.edu.tr

I. BÖLÜM: GİRİŞ

- 1.1. ARAŞTIRMA SAHASININ YERİ VE SINIRLARI
- 1.2. AMAÇ, MALZEME VE METOT
- 1.3. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

II. BÖLÜM: DOĞAL ÇEVRE

- 2.1. JEOLJİ
- 2.2. JEOMORFOLOJİ
- 2.2.1. Yeni Delta ovası
- 2.2.2. Eski Delta yüzeyleri
- 2.2.3. Aşınım yüzeyi ve güneydeki dağlık saha
- 2.2.4. Deltanın bugünkü durumu, karşı karşıya olduğu güncel sorunlar
bunlarla ilgili yapılan çalışmalar
- 2.3. İKLİM
- 2.3.1. Yağış
- 2.3.2. Sıcaklık şartları
- 2.3.3. Basınç ve rüzgârlar
- 2.3.4. İklim tipi
- 2.4. TOPRAK VE BİTKİ ÖRTÜSÜ
- 2.4.1. Toprak özellikleri
- 2.4.2. Bitki örtüsü
- 2.5. SU KAYNAKLARI
- 2.5.1. Akarsular (Kızılırmak, diğer akarsular ve kanallar)
- 2.5.2. Yeraltı suları
- 2.5.3. Göller ve sulak alanlar

BAFRA OVASI^{NIN} BEŞERİ VE İKTİSADİ COĞRAFYASI

Doç. Dr. Cevdet YILMAZ

SAMSUN
2007

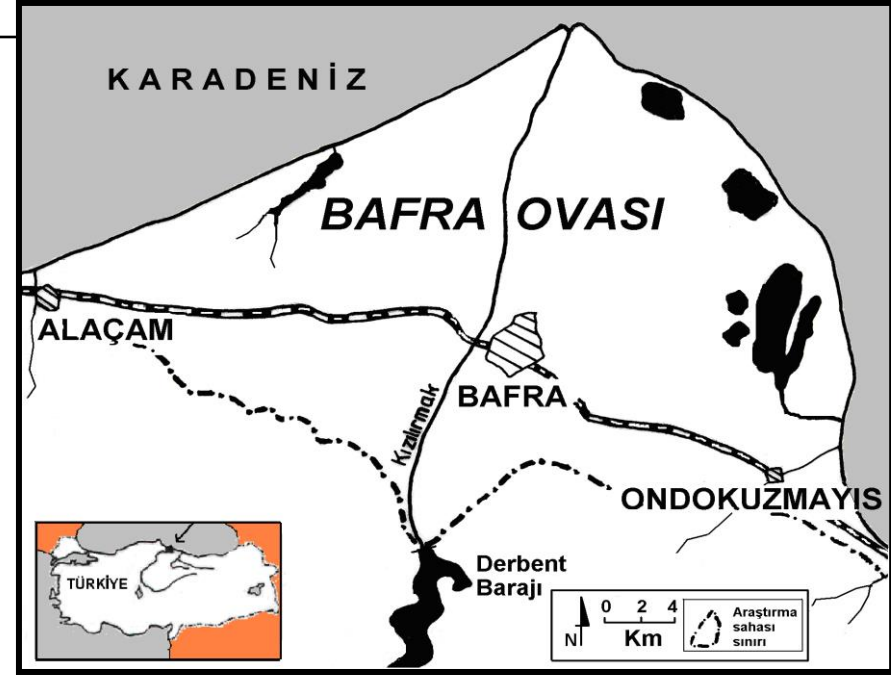
III. BÖLÜM: BEŞERİ ÖZELLİKLER

3.1. TARİHSEL GEÇMİŞ	68
3.2. NÜFUS	79
3.2.1. Nüfusun gelişim seyri	81
3.2.2. Nüfusun dağılışı	89
3.2.3. Nüfus yoğunluğu	91
3.2.4. Nüfusun sosyal ve ekonomik özellikleri	94
3.2.5. Nüfus hareketleri	101
3.3. YERLEŞME	109
3.3.1. Kır yerleşmeleri	110
3.3.2. Beldeler	124
3.3.3. Kent yerleşmeleri	127
3.3.4. Sayfiye yerleşmeleri	139

IV. BÖLÜM: İKTİSADÎ ÖZELLİKLER

4.1. GENEL DURUM	140
4.2. TARIM	142
4.2.1. Bafra Ovası'nda tarımsal faaliyetlerin genel özellikleri	142
4.2.2. Toprak mülkiyeti	144
4.2.3. Bafra Ovası Sulama Projesi	148
4.2.4. Gübreleme ve münavebe (ekim nöbeti) yöntemleri	151
4.2.5. Tarımda güç unsuru; makineleşme	152
4.2.6. Tarımsal işgücü	154
4.2.7. Yenilikler	154
4.2.8. Örgütsel yapı	156
4.2.9. Bafra Ovası'nda yetiştirilen ürünler ve bunların ziraat sistemleri ile ilişkileri	157
4.2.10. Tarım ürünlerinin pazarlanması ve ticareti	169
4.3. HAYVANCILIK	170
4.4. BALIKÇILIK	174
4.5. ENERJİ VE HAMMADDE KAYNAKLARI	177
4.6. SANAYİ	179
4.7. ULAŞIM	186
4.8. TİCARET	199
4.9. TURİZM	202
4.9.1. Fizikî çekicilikler	202
4.9.2. Beşerî çekicilikler	205
4.10. ÇEVRE SORUNLARI	213
SONUÇ	219

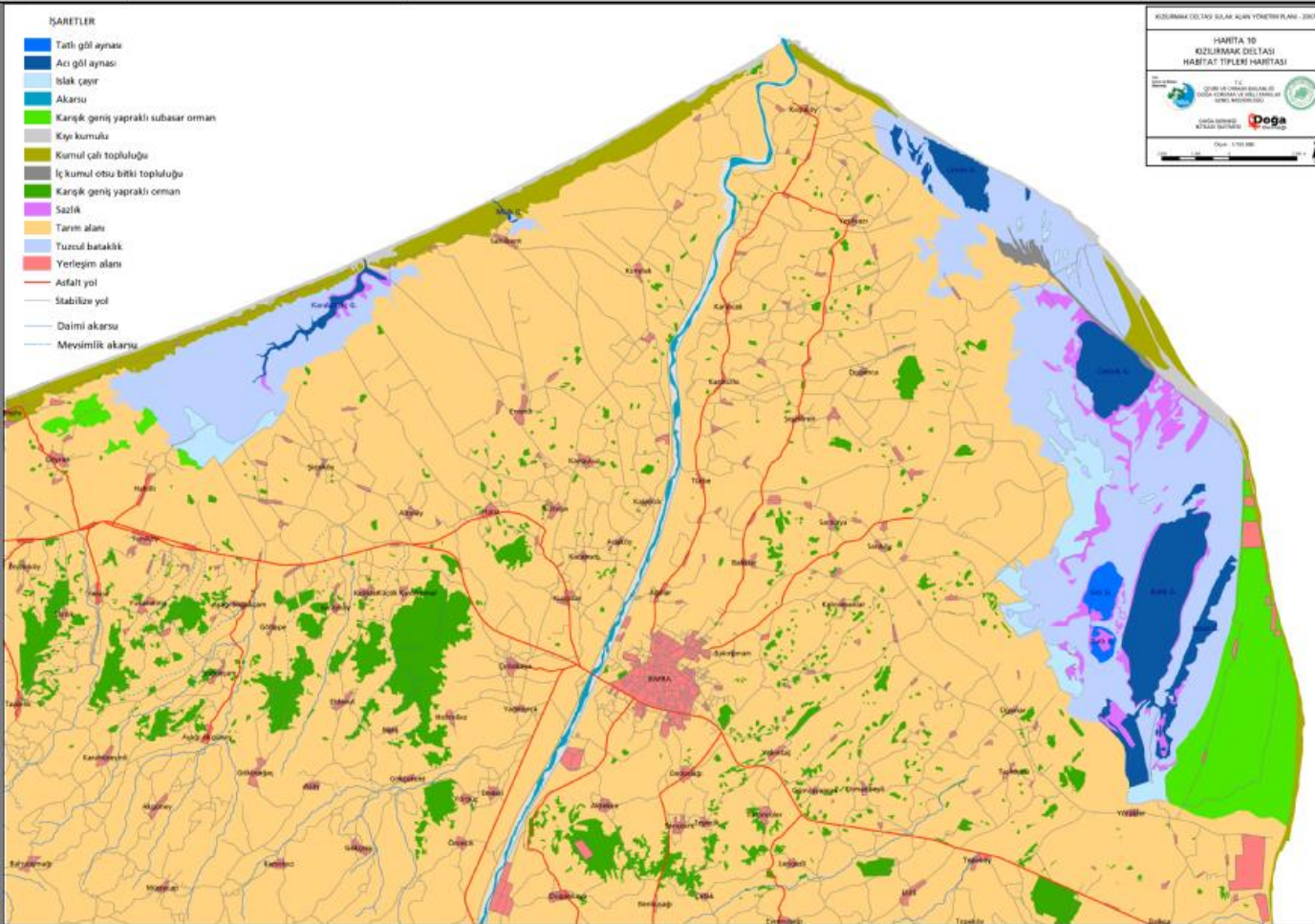
Bafra Ovası'nın yeri ve sınırları

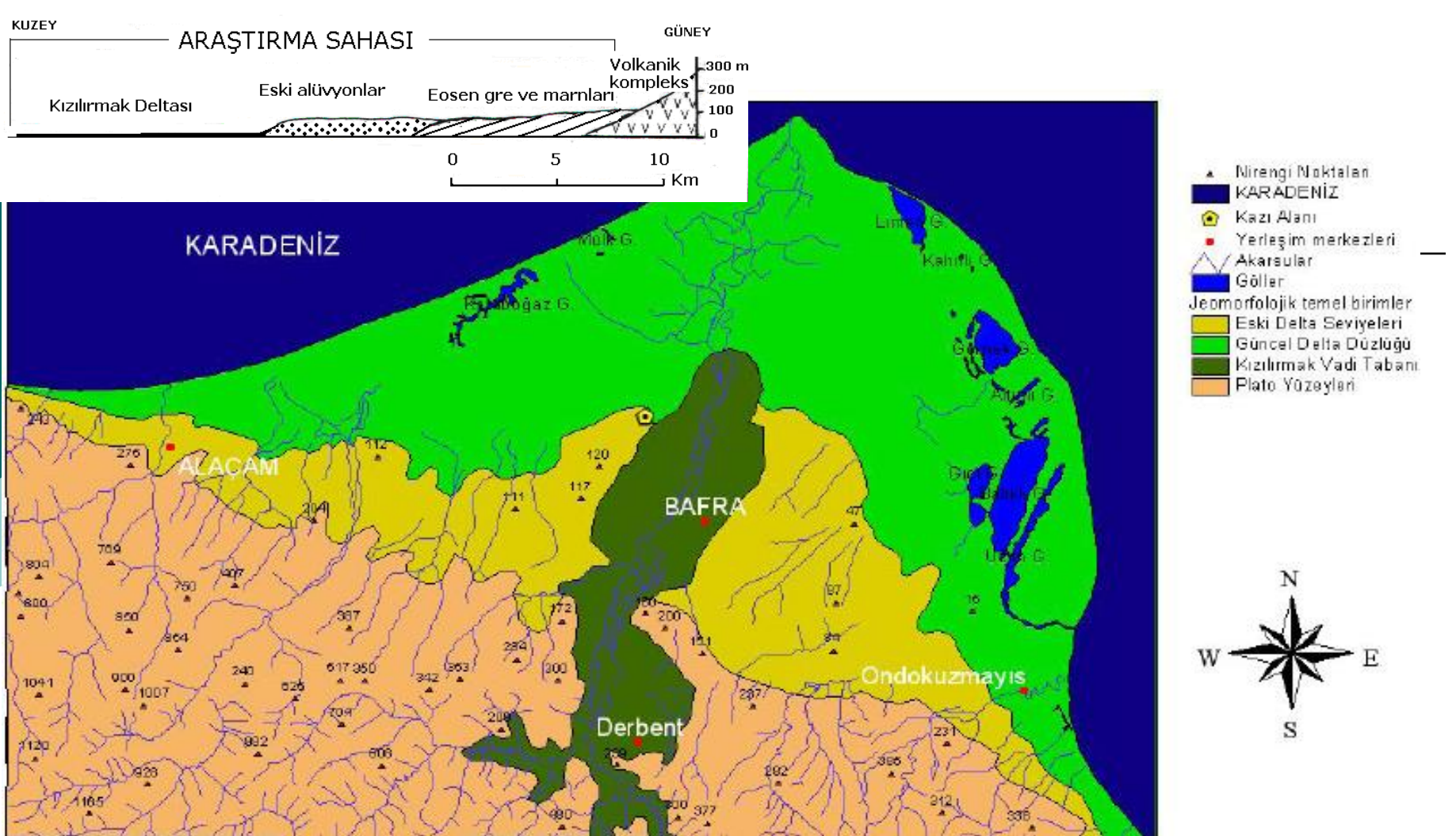

Merkezinde bulunan Bafra şehrinden dolayı *Bafra Ovası* olarak da isimlendirilen Kızılırmak Deltası Türkiye'nin en geniş üçüncü büyük kıyı ovası olup, Karadeniz Bölgesi'nde Samsun ili sınırları içinde yer alır.

Bafra Ovası'nın sınırları doğuda Taflan deresinden batıda Alaçam deresine kadar olan kesimde yaklaşık 45 km'lik bir genişliğe, kuzeyde Kızılırmak'ın denize döküldüğü Bafra Burnu'ndan güneyde delta ovasının başladığı Derbent Barajı arasında yaklaşık 30 km'lik bir uzunluğa sahiptir.

Saha bir bütün olarak, kuzeyden Karadeniz'le, güneyden ise dağlarla çevrilidir. 0-150 m yükselti seviyeleri arasında kalan araştırma sahası 1/50 000'lik haritalar üzerinde yapılan hesaplamalara göre **yaklaşık 560 km²** alan kaplamaktadır

Tarih öncesi çağlardan günümüze Kızılırmak nehrinin getirdiği alüvyonlarla oluşan Delta Ovası, ilgili araştırmacılar tarafından üç ana bölümde incelenmekte, bunlar güneyden kuzeye doğru;

- Aşınım Yüzeyi,
- Eski Delta,
- Yeni Delta olarak isimlendirilmektedir.

Başlangıcından bugüne Yeni Delta'nın oluşum süreci

Bunlardan 0 – 25 m yükselti aralığında, ortalama % 0,8 eğime sahip *Yeni Delta* olarak adlandırılan saha, **yaklaşık 420 km²'lik yüz ölçümü ile Anadolu yarımadası üzerindeki üçüncü büyük kıyı ovası** niteliğindedir.

Bu kesim bazı araştırıcılara göre son buzul devresinden bu yana geçen 6–7 bin yıllık süre içinde gelişme göstermiş, bu gelişme ve büyüme 1980’li yılların sonlarına, Altinkaya ve Derbent Barajlarının inşasına kadar devam etmiştir.

Kızılırmak Deltası'nın batı kıyıları oldukça düzenli bir uzanış gösterirken doğu kıyıları batıya göre daha düzensiz, biraz daha dışa çıkıktır. Kıyılara bu görünümü kazandıran en önemli faktör kuzeybatı yönlü hakim rüzgârlardır. Kızılırmak'ın getirdiği alüvyonları bu rüzgârlar, yönü batıdan doğuya doğru olan ve hızı saatte 0,5 deniz milini bulan Karadeniz kıyı akıntısıyla, ırmağın ağız kısmından doğuya doğru taşıyarak biriktirmişler ve deltanın bugünkü görünümü almasına neden olmuşlardır.

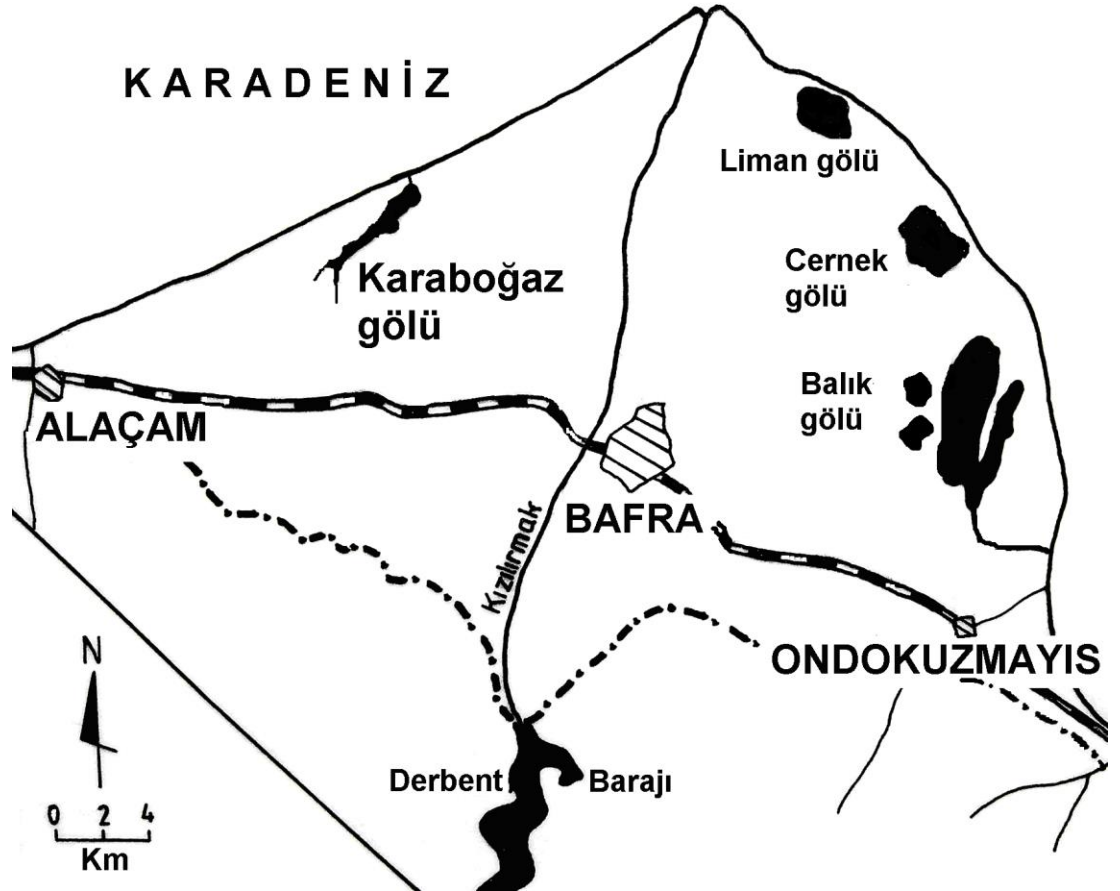
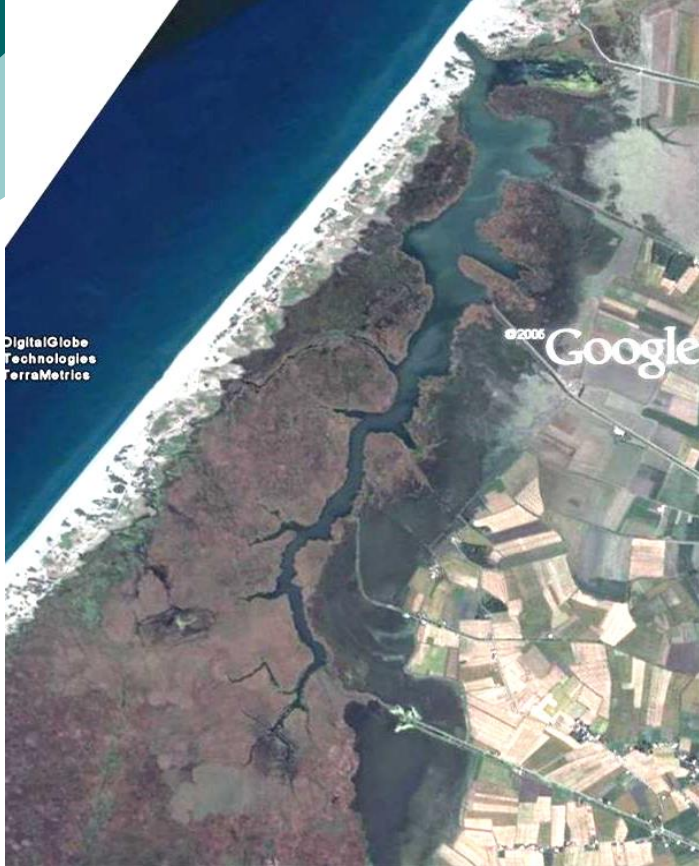
Delta'daki başlıca morfolojik üniteler

Kıyılar ve kıyı kumulları

Göller ve sulak alanlar

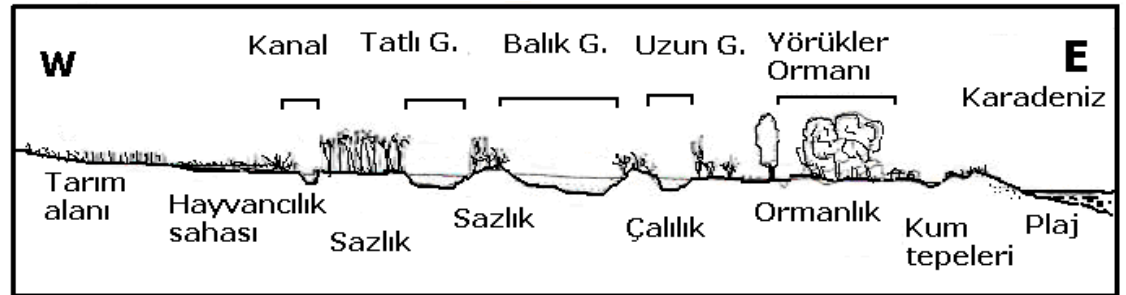
Göller

Sazlık ve bataklık alanlar

Deltanın doğusunda kumullar kıyı kordonları şeklinde olup kıyı boyunca göl ve bataklıkların oluşmasına imkân verecek şekilde gelişme göstermişlerdir. Göller ve sazlık-bataklık alanlar kıyı kumullarının hemen gerisinden başlamakta ve geniş sahalar kaplamaktadır. Önemli kısmı **Ramsar** statüsünde olan dünyaca ünlü *Kızılırmak Deltası Kuş Cenneti* bu kesimde yer almaktadır.

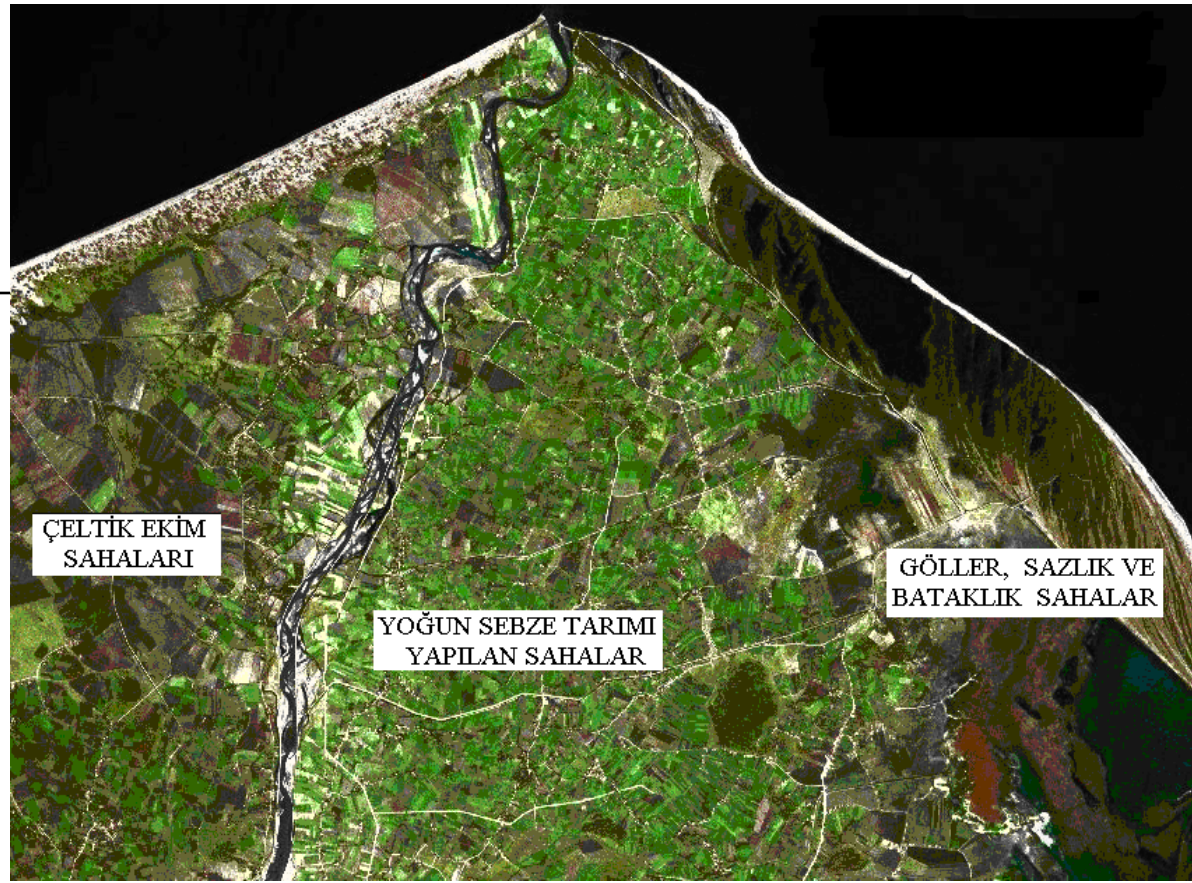

Kızılırmak vadisi

- Kızılırmak daha önce ova içinde kendi yatağında serbest bir akışa sahipken, günümüzde Derbent Barajı'ndan itibaren denize döküldüğü yerin 5 km güneyine kadar seddelerle kuşatılmış, çalışmaların sürdüğü bir kısım hariç büyük ölçüde kontrol altına alınmıştır.

Yeni Delta düzlüğü

- En kuzeyde, kıyının hemen gerisinden itibaren üzerinde geniş tarım alanları, otlaklar ve sulak alanların yer alır.
- DSİ tarafından sürdürülen drenaj ve sulama tesisi inşa çalışmaları sonucunda başta nehrin doğu kesiminde kalan saha olmak üzere (özellikle Karaburç, Kaygusuz, Türbe, Karpuzlu, Karıncak, Altınova köyleri çevresinde) geniş bir alanda sebze tarımı yapılmaktadır.
- Nehrin batı kesiminde ise bir yandan drenaj sorunu halledilmeye çalışılırken, diğer yandan da bu sahaya has alternatif ürün arayışı çalışmalarına devam edilmektedir. Günümüzde bu saha yoğun şekilde çeltik tarımına ayrılmıştır. Buna karşılık göl kenarlarında özellikle yaz mevsiminde göl sularının bir miktar çekilmesi ile ortaya çıkan geniş çayırılık alanlar ise *hayvancılık* için uygun şartlar arz etmektedir.

Eski Delta yüzeyleri

Burası birbirinden belli belirsiz ayırt edilebilen iki üniteden meydana gelmektedir. Bunlar; bugünkü deltadan az eğimli bir yamaçla ayrılan, nispi yükseltisi 20-25, gerçek yükseltisi 30-35 m'yi bulan *eski deltanın alt seviye* (veya *birinci seviye*) ile bu seviyeye göre çok daha geniş arazi kaplayan akarsularla parçalanmış geniş bir ova tabanı manzarası gösteren ve nispi yükseltisi 60-70 m, gerçek yükseltisi 90-100 m arasında değişen *eski deltanın üst seviyesi* (*ikinci seviye*)dir.

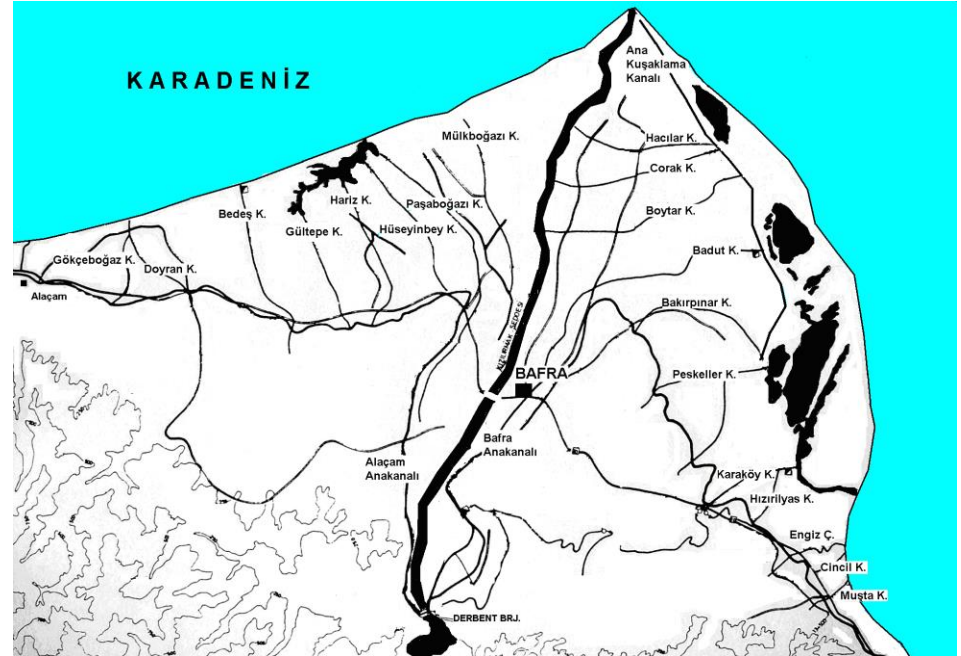
Ana hatları ile 25-125 m yükselti seviyeleri arasında kalan ve asıl delta ovasından sonra Bafra Ovası'nın en verimli tarım topraklarının bulunduğu bu kesim metin içinde **Eski Delta** olarak adlandırılmıştır.

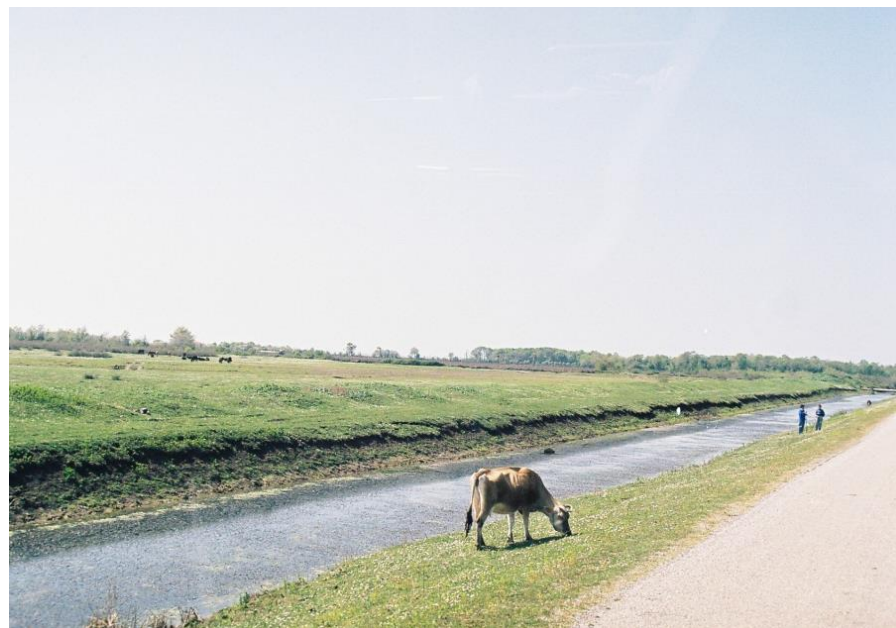

SU KAYNAKLARI

Kızılırmak, diğer akarsular ve kanallar

Ovayı güneyden kuşatan dağlık yapı nedeniyle çok sayıda irili ufaklı dere ve çaylara sahip olan araştırma sahasının şüphesiz en büyük ve en önemli suyu Kızılırmak'tır. Bafra ovasında Kızılırmak dışında sayıları 20'den çok küçük akarsu vardır. Bunların en önemlileri doğudan batıya doğru sırasıyla Kurugökçe, Dereköy, Muştı, Engiz, Karaköy, Peskeller, Bakırpınar, Badut, Boytar, Mülkboğazı, Paşaboğazı, Hariz, Bedeş, Doyran ve Alaçam (Uluçay) dereleridir

Bitki örtüsü

Ovada görülen başlıca bitki formasyonları; bazı ağaçlık toplulukları, yer yer çok küçük sahalarda görülen bazı meşe korulukları, ırmak ve dere kenarları ile tarlaları birbirinden ayıran sınırlar boyunca görülen kavak ve söğüt ağaçları ile **doğu kesiminde göller ile deniz arasında kalan sahada yer alan (subasar) galeri ormanıdır.**

Bataklık bitkileri içinde yer alan (**gogo sağı ve hasır otu**) deltadaki ekonomik faaliyetler açısından oldukça önemlidir

Delta kıyılarında yapılaşma

Yasal yapılaşma

Kaçak yapılaşma

Drenaj ihtiyacı ve nedenleri

- Bafra ovasında 18.652 ha arazide derin drenaja, 17.727 ha arazide çiftlik drenajına, 11.348 ha arazide de yüzeysel drenaja ihtiyaç vardır. Sahada drenaj sorunu yaratan faktörler; *yağışlar, yamaç suları, akarsu ve yan dereleri, taşkınlar ve sulamalarıdır.*

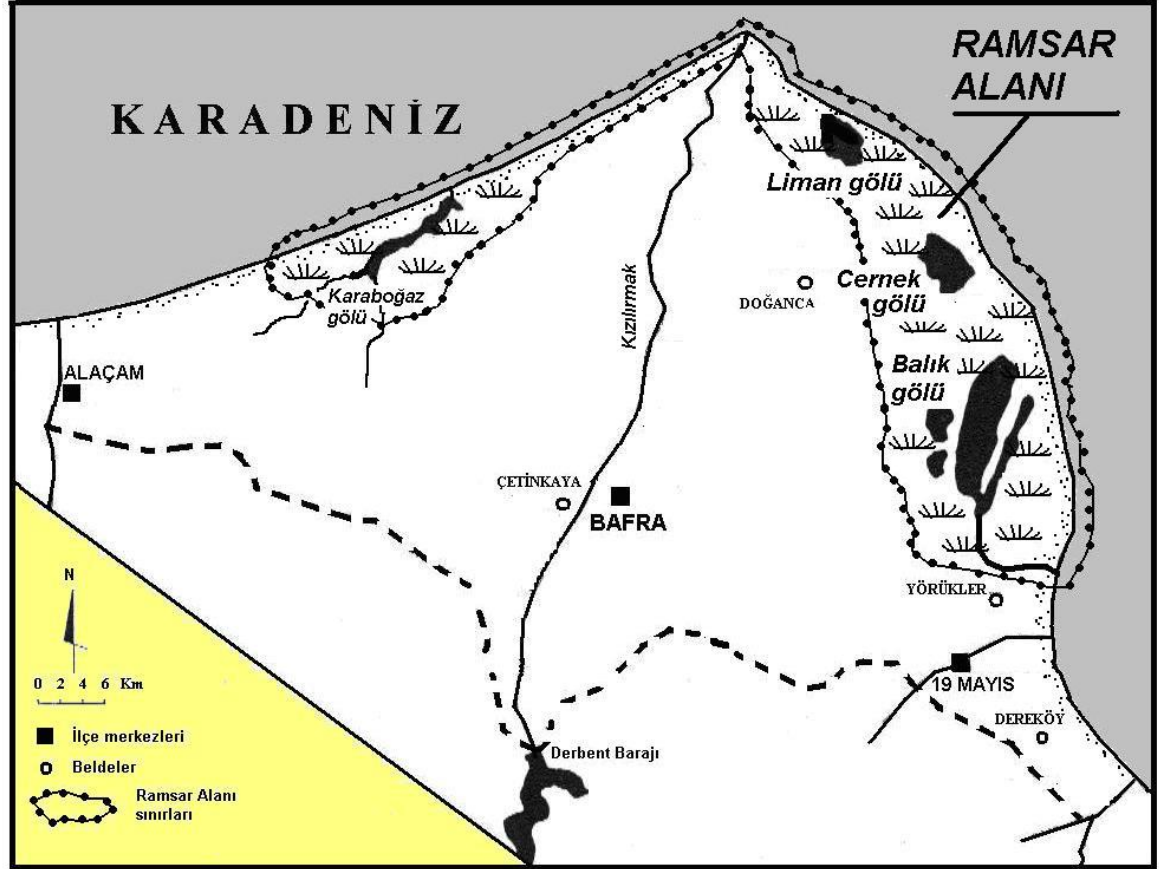
○Bunlar içinde en etkili olanı *yağışlardır*. Ovada ortalama 754 mm olan yıllık yağış daha çok kış aylarında düşmektedir. Sonbahar yağışları ile toprak suya doymun hale gelmekte, kış yağışları ile de tamamen doyuma ulaşmaktadır. Böylece bundan sonraki yağışlar yüzeyde göllenmektedir. Yağışlar özellikle 2 m kotu altında yetersiz tahliye nedeniyle yüksek taban suyuna sebep olurlar. Bu durum tarım alanlarının zamanında sürümünü engelleyerek bitki gelişme süresinin kısalmasına sebep olmaktadır.

- Bafrı ovasında göllerin seviyeleri ve kapladıkları saha mevsimlere göre büyük değişiklik göstermektedir. Toplam kapladıkları alan yağışlı kış mevsimlerinde yaklaşık olarak 15.000 ha'a kadar çıkarken kurak yaz mevsimlerinde yaklaşık 2.500 ha'a kadar gerilemektedir.
- Bu göller kıyı kordonları ile denizden ayrılmış lagünlerdir. Günümüzde bu göller hızla karalaşmakta, çevresindeki bataklıklar da kuruyarak tarım alanı haline gelmektedir. Bunda etkili olan en önemli faktör göllerin drenaj kanalları ile olan bağlantısıdır.

Sulak alanlar ve Kızılırmak Deltası Kuş Cenneti

Kızılırmak Deltası Türkiye'nin en önemli, dünyanın ise sayılı sulak alanlarından ve kuş cennetlerinden biridir. Deltada bulunan göller, sazlıklar ve bataklıkların planktonlar ve omurgasız canlılar bakımından zengin oluşu bu sahanın değişik türde zengin bir faunaya sahip olmasını da sağlamıştır.

Yaklaşık 13.000 ha'lık alanda 100.000 su kuşunun barınması deltanın besin maddesince ve fauna elemanlarınca zenginliğinin en iyi göstergesi kabul edilmektedir

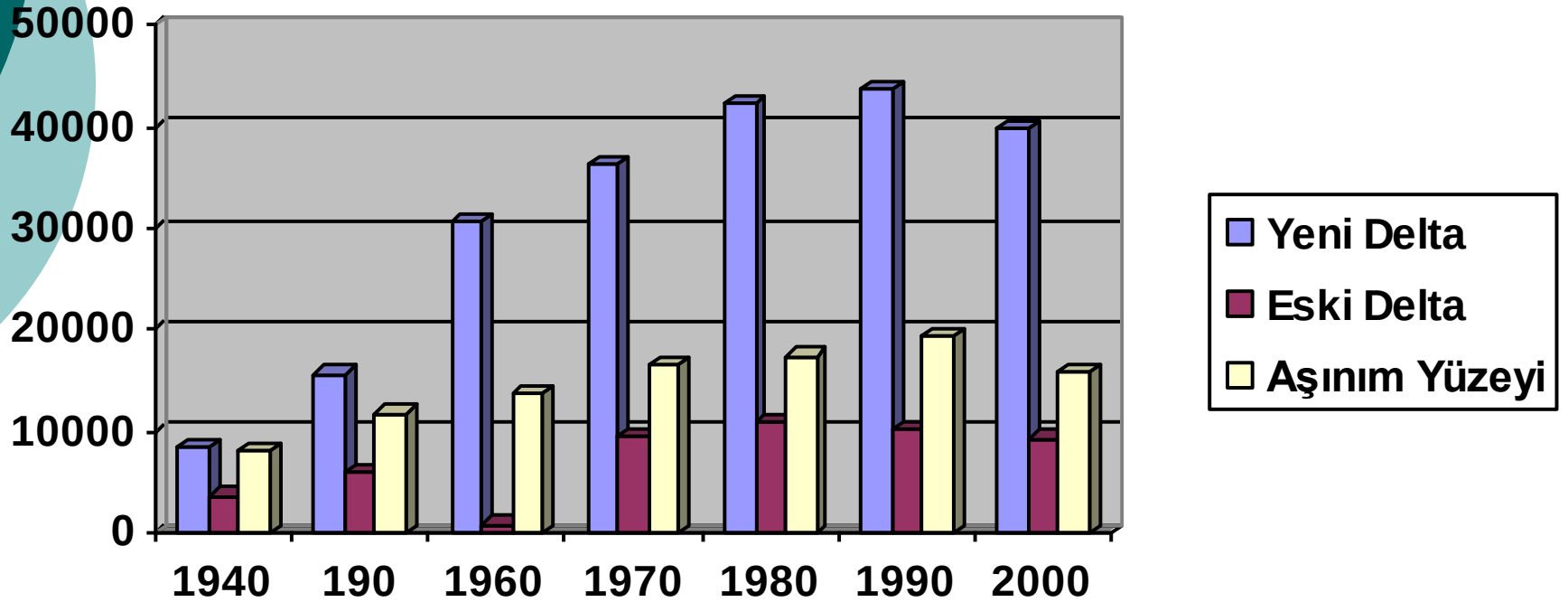
Nüfus

- **2011 yılı Bafra ilçesi toplam nüfusu: 143.706**
- **Bafra şehir nüfusu: 87.416 Kır: 56.290**

Tablo 19. 10 yıllık dönemler itibariyle kırsal nüfusun gelişim seyri/

<i>Köyler</i>	<i>1940</i>	<i>1950</i>	<i>1960</i>	<i>1970</i>	<i>1980</i>	<i>1990</i>	<i>2000</i>
<i>Yeni Delta köyleri</i>	<i>8.559</i>	<i>15.63</i>	<i>30.605</i>	<i>36.389</i>	<i>42.406</i>	<i>43.570</i>	<i>39.807</i>
<i>Eski Delta köyleri</i>	<i>3.630</i>	<i>6.055</i>	<i>8.436</i>	<i>9.550</i>	<i>10.858</i>	<i>10.313</i>	<i>9.331</i>
<i>Aşınım Yüzeyi köyleri</i>	<i>8.071</i>	<i>11.75</i>	<i>13.736</i>	<i>16.460</i>	<i>17.418</i>	<i>19.344</i>	<i>15.806</i>
<i>Toplam</i>	<i>20. 660</i>	<i>33.44</i>	<i>52.777</i>	<i>62.399</i>	<i>70.682</i>	<i>73.227</i>	<i>64.944</i>

10 Yıllık dönemler itibarıyla araştırma sahasında kırsal nüfusun gelişim seyri.

Tablo 24: Araştırma sahasında nüfus büyüklüklerine göre kırsal yerleşmeler.

<i>Nüfus grupları</i>	<i>Kırsal yerleşme sayısı</i>	<i>Nüfus toplamı</i>
<i>0 – 250</i>	<i>5</i>	<i>997</i>
<i>251 – 500</i>	<i>19</i>	<i>7.979</i>
<i>501 – 750</i>	<i>17</i>	<i>11.397</i>
<i>751 – 1.000</i>	<i>18</i>	<i>16.085</i>
<i>1.001 – 1.250</i>	<i>6</i>	<i>6.573</i>
<i>1.251 – 1.500</i>	<i>3</i>	<i>4.256</i>
<i>1.501 – 2.000</i>	<i>4</i>	<i>6.627</i>
<i>2.001 – 2.500</i>	<i>1</i>	<i>2.447</i>
<i>2.501 – 3.000</i>	<i>2</i>	<i>5.414</i>
<i>3.001 – 3.500</i>	<i>1</i>	<i>3.169</i>
<i>TOPLAM</i>	<i>76</i>	<i>64.944</i>

Nüfus hareketleri

Araştırma sahası nüfus hareketleri açısından da oldukça ilginç özelliklere sahiptir. Bafra Ovası muhaceret, mübadele, yurt dışına işgücü göçü, kırdan kente göç, vbg. nerdeyse bütün göç çeşitlerini yaşamıştır. Bölgedeki nüfus hareketleri genel olarak aşağıda dış göçler ve iç göçler ana başlıkları altında özetlenmiştir

3.4. İKTİSADİ FAALİYETLER

3.4.1. Tarım

3.4.1.1. Bafra Ovası'nda tarımsal faaliyetlerin genel özellikleri

3.4.1.2. Toprak mülkiyeti

Tablo Bazı örnek köylerin tarımsal işletme durumları

<i>Yerleşme adı</i>	<i>Şahıs tarım arazisi (da)</i>	<i>İşletme (aile) sayısı</i>	<i>Parça sayısı</i>	<i>İşletme büyüklüğü (da)</i>	<i>İşletme ba- şına düşen parça sayısı</i>
<i>Çetinkaya</i>	<i>12.935</i>	<i>1.432</i>	<i>6.497</i>	<i>9.0</i>	<i>4.5</i>
<i>Dedeli</i>	<i>3.791</i>	<i>606</i>	<i>1.778</i>	<i>6.3</i>	<i>2.9</i>
<i>Emenli</i>	<i>10.407</i>	<i>235</i>	<i>502</i>	<i>44.3</i>	<i>2.1</i>
<i>Gelemağrı (Fener Koruluk, Sahilkent)</i>	<i>13.112</i>	<i>662</i>	<i>3.250</i>	<i>19.8</i>	<i>4.9</i>
<i>Harız</i>	<i>10.731</i>	<i>434</i>	<i>1.118</i>	<i>24.7</i>	<i>2.6</i>
<i>İkiztepe</i>	<i>2.403</i>	<i>265</i>	<i>800</i>	<i>8.7</i>	<i>2.9</i>
<i>Kalaycılı</i>	<i>5.270</i>	<i>353</i>	<i>1.250</i>	<i>14.9</i>	<i>3.5</i>
<i>Karaburç</i>	<i>5.061</i>	<i>528</i>	<i>2.800</i>	<i>9.6</i>	<i>5.3</i>
<i>Kaygusuz</i>	<i>4.564</i>	<i>543</i>	<i>1.284</i>	<i>8.4</i>	<i>2.4</i>
<i>Kuşçular</i>	<i>3.901</i>	<i>959</i>	<i>3.237</i>	<i>4.1</i>	<i>3.4</i>
<i>Muamlı (Altınay-Şirinköy)</i>	<i>6.347</i>	<i>492</i>	<i>1.250</i>	<i>12.9</i>	<i>2.5</i>
<i>Örencik</i>	<i>4.190</i>	<i>598</i>	<i>2.085</i>	<i>7.0</i>	<i>3.5</i>
<i>Yağmurca</i>	<i>3.932</i>	<i>544</i>	<i>2.500</i>	<i>7.2</i>	<i>4.6</i>

Tablo 29: Toprak Reformu çalışmalarının yapıldığı 29 köyde işletme büyüklüğü ve işletme sayıları (Kaynak: Tarım Reformu Samsun Bölge Md.).

<i>İşletme Büyüklüğü</i>	<i>İşletme sayısı</i>	<i>%</i>
<i>Topraksız</i>	<i>253</i>	<i>-</i>
<i>0-10</i>	<i>7.929</i>	<i>63.08</i>
<i>11-20</i>	<i>2.528</i>	<i>20.11</i>
<i>21-50</i>	<i>1.359</i>	<i>10.81</i>
<i>51-100</i>	<i>354</i>	<i>2.81</i>
<i>101-200</i>	<i>104</i>	<i>0.80</i>
<i>201-500</i>	<i>39</i>	<i>0.30</i>
<i>501 +</i>	<i>3</i>	<i>0.02</i>
<i>TOPLAM</i>	<i>12.569</i>	

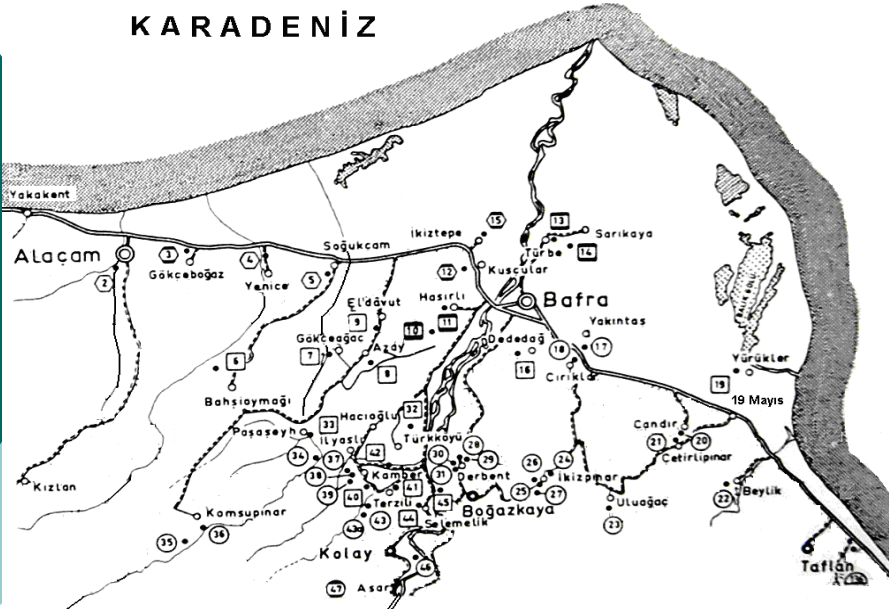
Ayrıntıları kitabımızda bulabilirsiniz
diyerek başka bir konuya geçmek
istiyorum....

TARİHSEL GEÇMİŞ

Bafra Ovası'nda yerleşmenin tarihî geçmişi M.Ö. 5000 yıllarına kadar geriye gitmektedir. İkiztepe ören yerinde yapılan araştırmalarda Kalkolitik döneme (M.Ö. 5000-4000) ait iskân izlerine rastlanmış, yapılan araştırmalar sonucu burada M.Ö. 4000 yıllarından M.Ö. 1700 yıllarına kadar 2300 yıl boyunca sürekli yerleşim olduğu anlaşılmıştır.

Fakat biz burada Bafra tarihinin bir başka yüzünü; demiryolu ve nehir ulaşımını dikkatinize sunmak istiyoruz

KARADENİZ

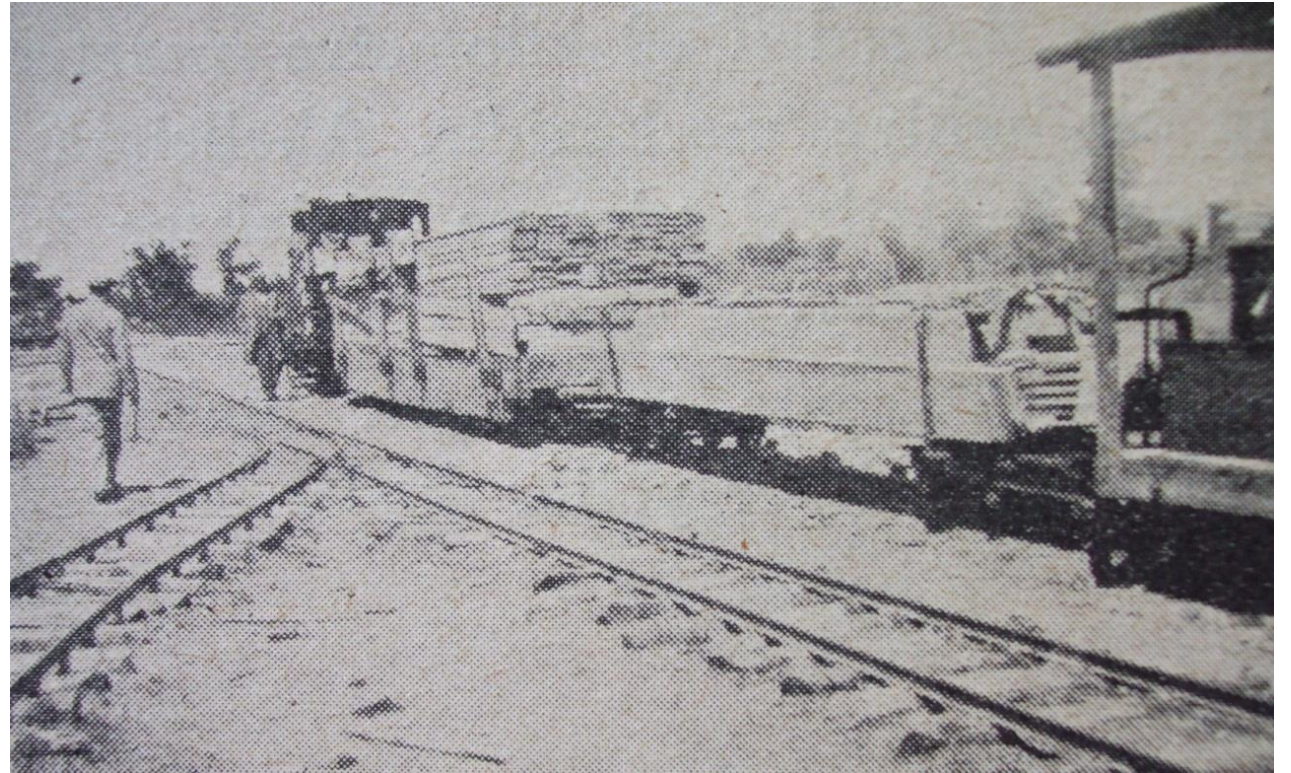
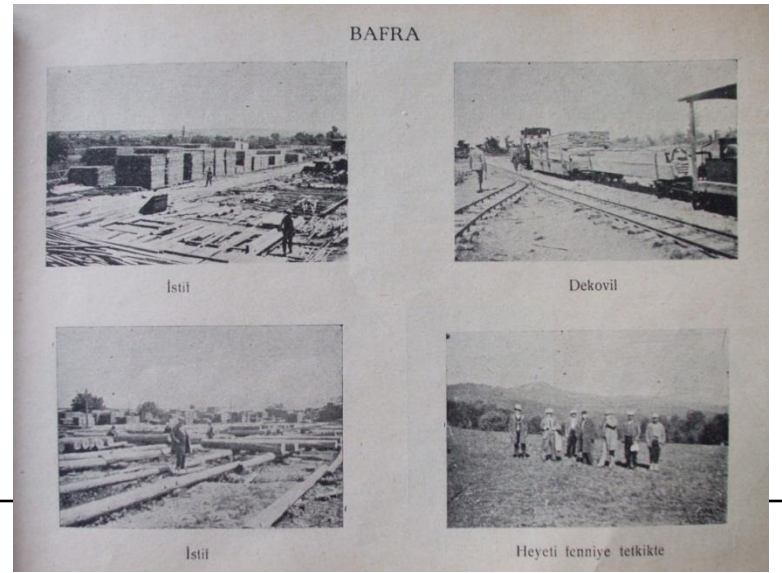

Ulaşım

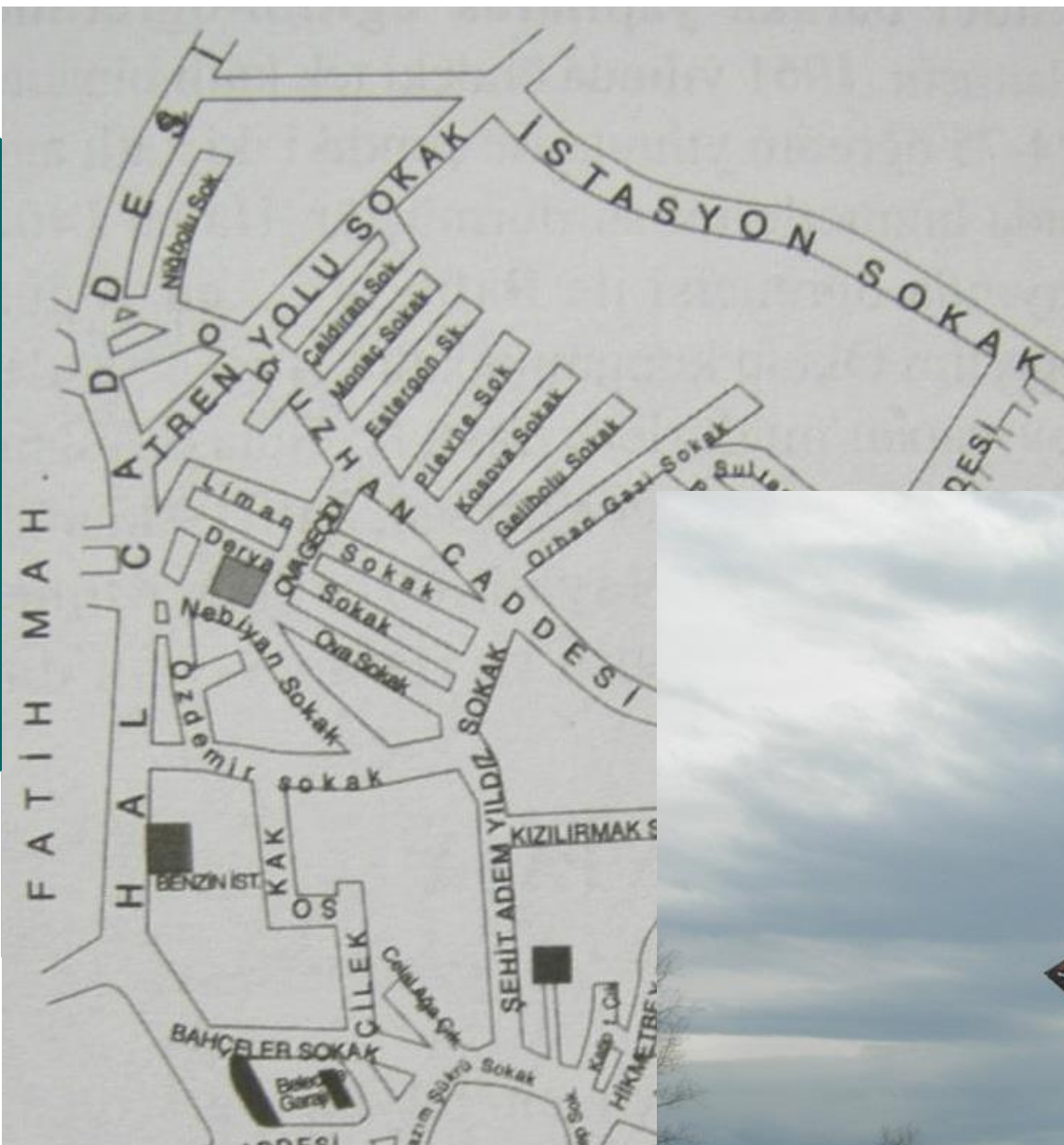

Karayolu Ulaşımı

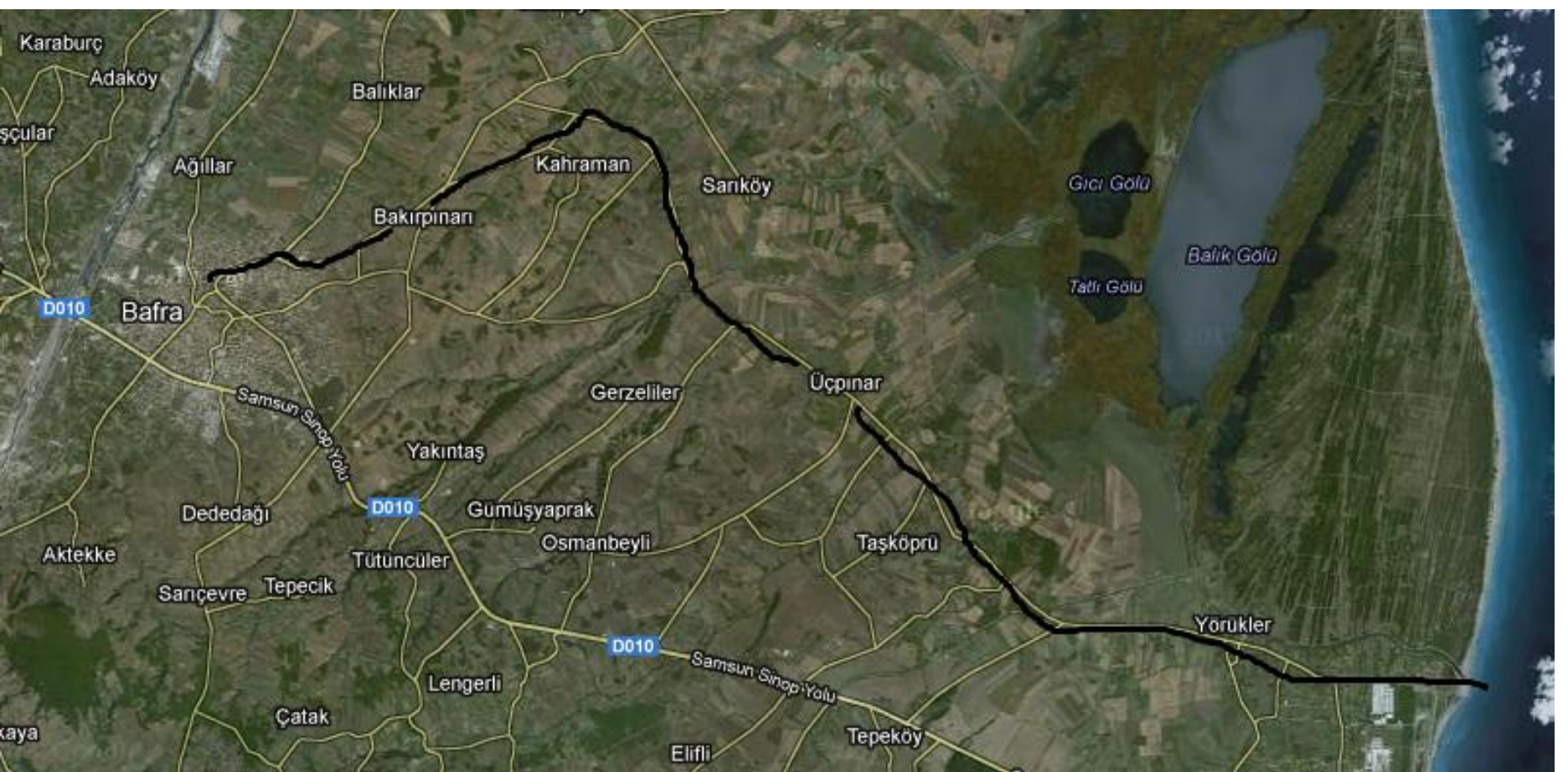

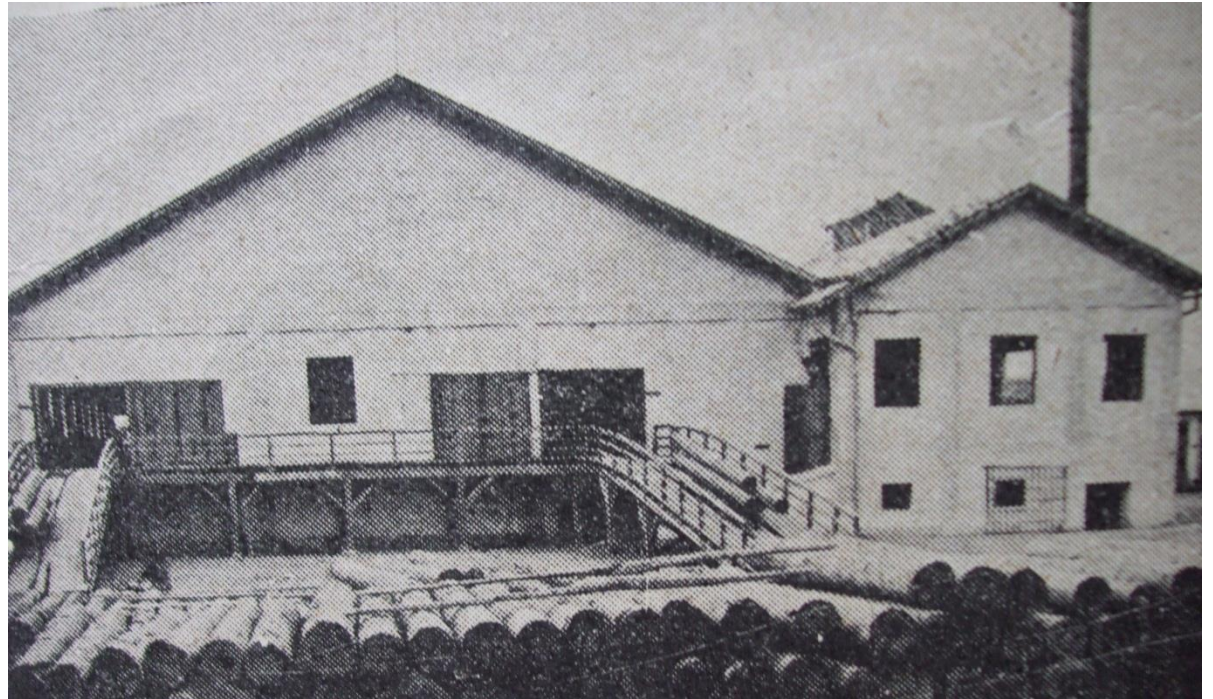
Demiryolu Ulaşımı

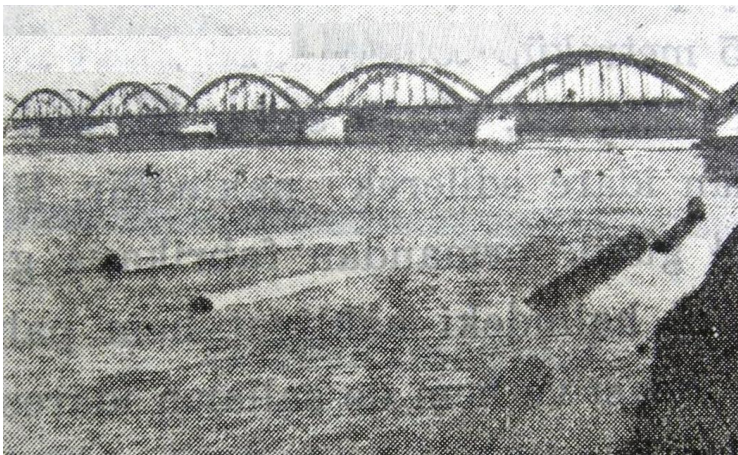
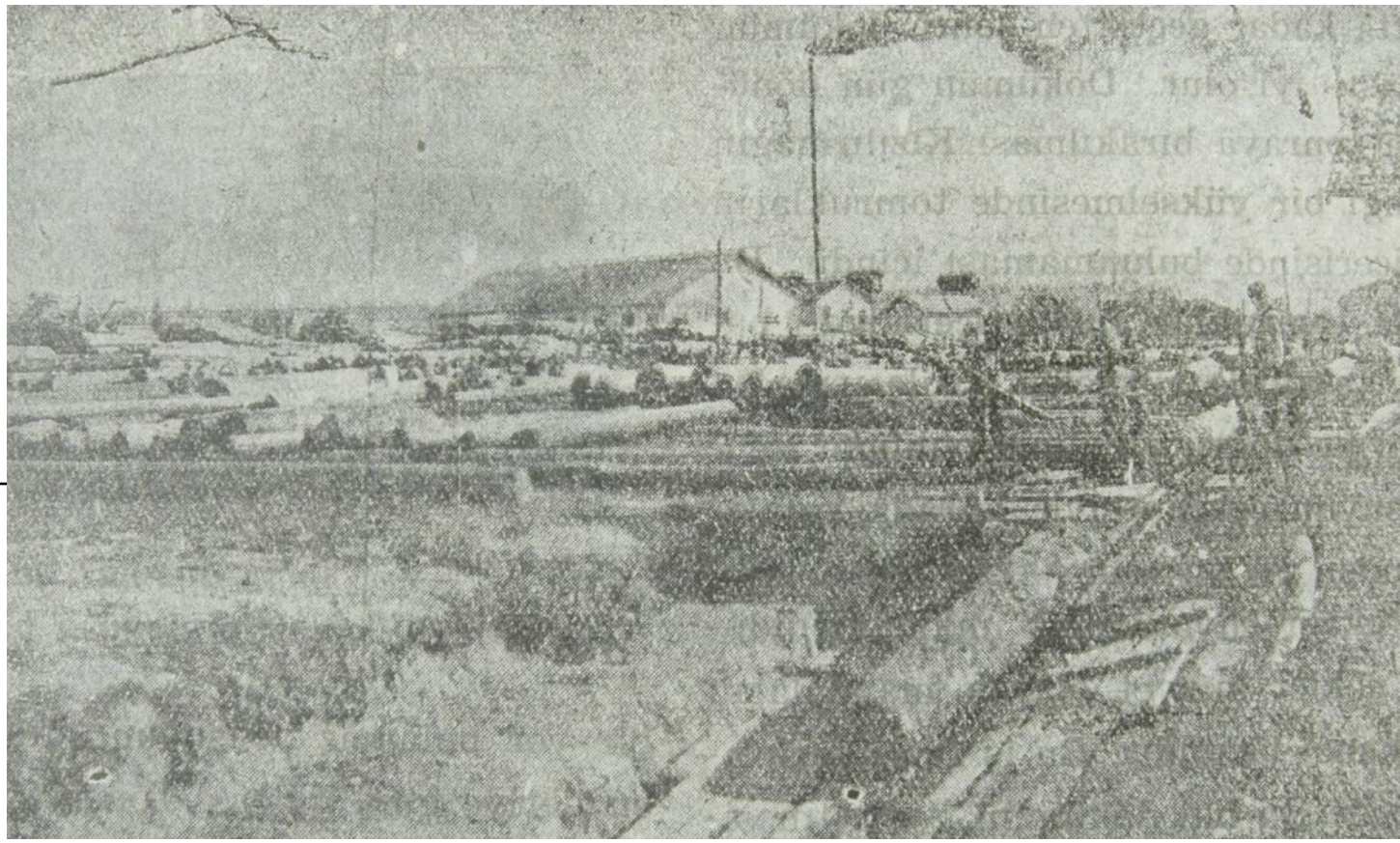

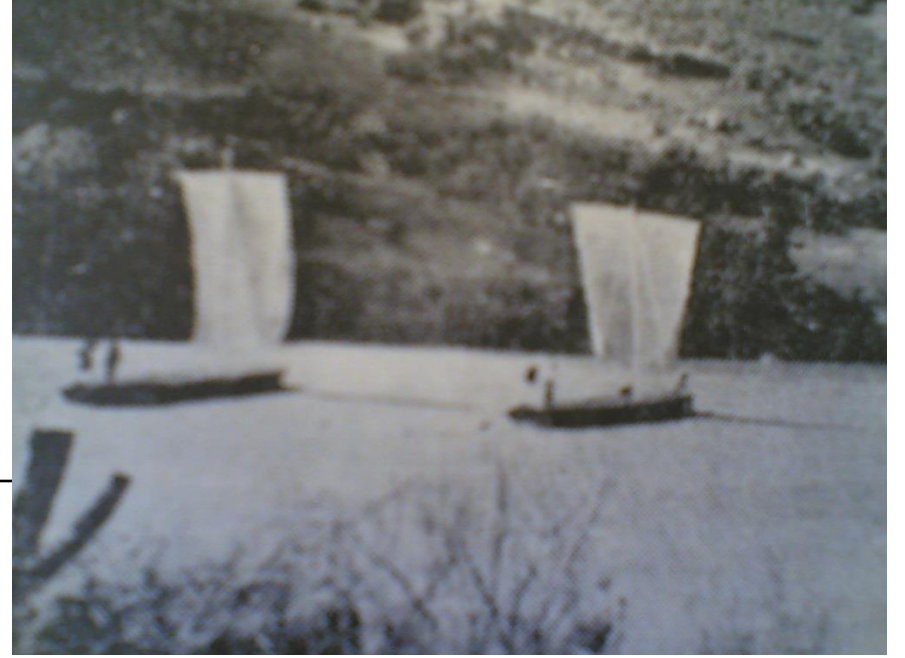

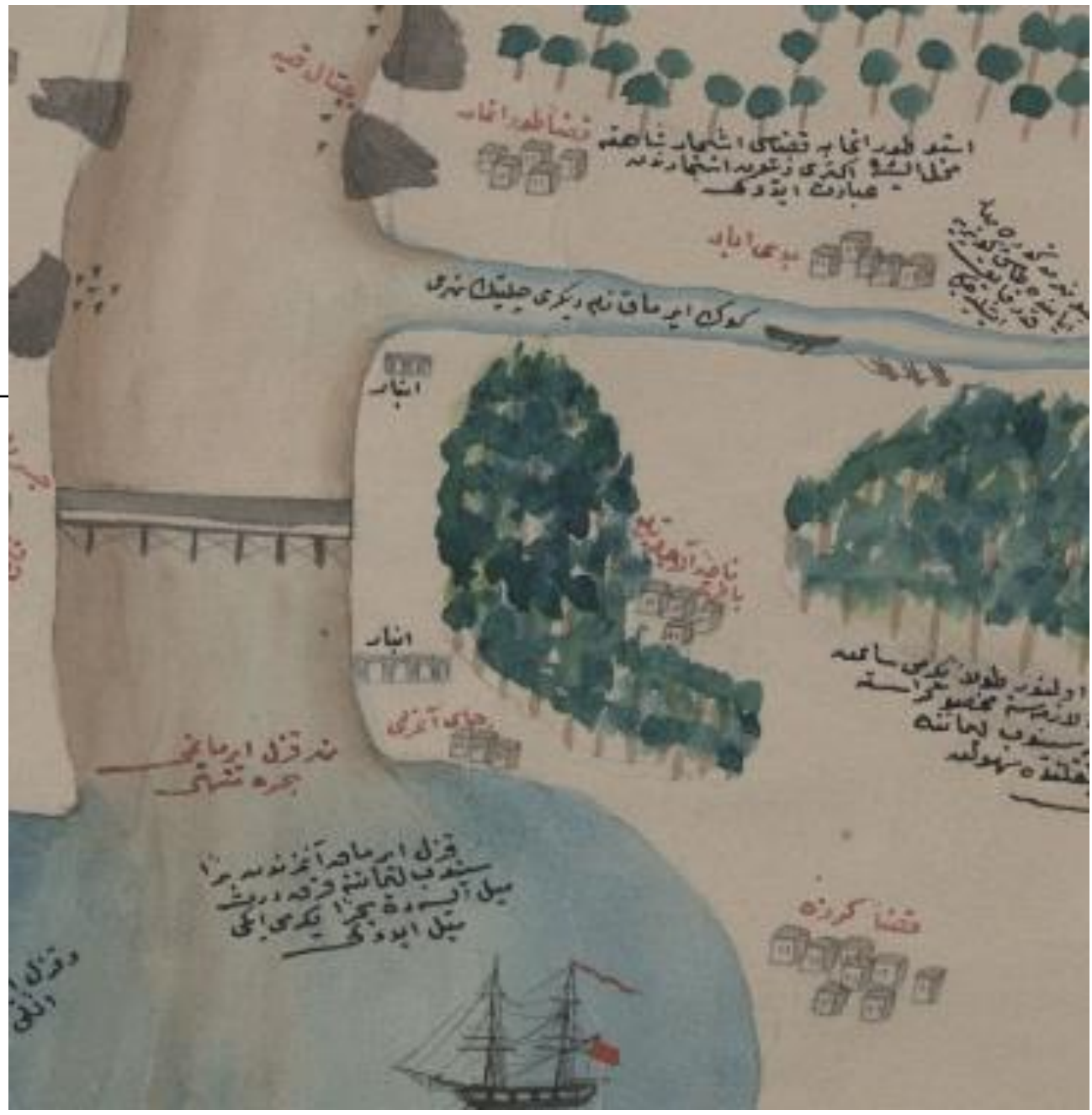

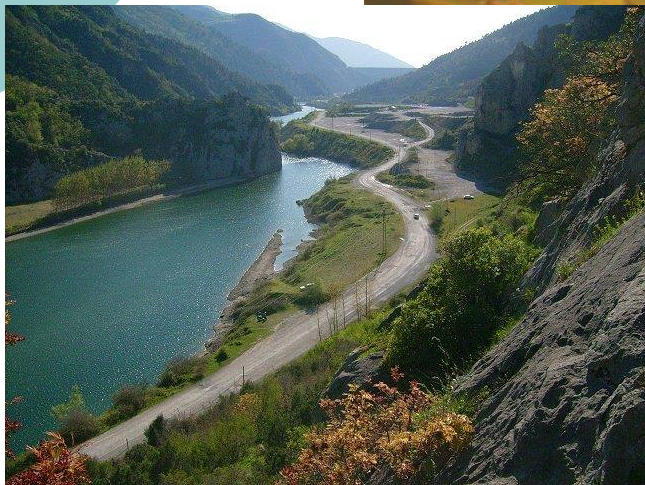

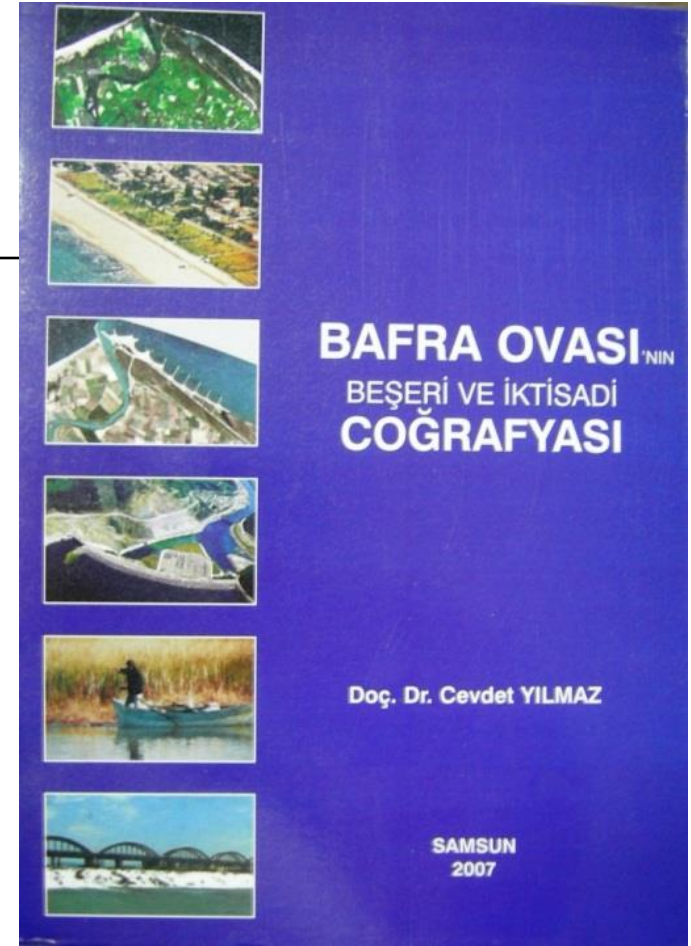
*Bafra
Kızılırmak
Suyolu*

*Ayrıntılı bilgileri
daha önce
hazırlamış
olduğumuz
kitabımızda
bulabileceğinizi
belirtir,
beni sabırla
dinlediğiniz için
teşekkür eder,
saygılarımı
sunarım.*

Prof. Dr. Cevdet Yılmaz
OMÜ EĞİTİM FAKÜLTESİ
cyilmaz@omu.edu.tr